

УДК 82.02 + 821.1/.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-37>**Олександр ГЛОТОВ,**

orcid.org/0000-0003-1394-2817

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри іноземних мов та методик їх навчання

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

(Кременець, Тернопільська область, Україна) algall@ukr.net**ЛІТЕРАТУРА НАРОДІВ УКРАЇНИ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ГІПОТЕЗА**

Дискусія щодо автохтонності та домінації українського народу у державі Україна на превеликий жаль переросла у війну. Автохтон, корінні народи та національні меншини України становлять певну мозаїку культурної карти країни, до якої невід'ємною частиною входять національні літератури. Комплекс філологічної освіти у середній та вищій школі повинен включати у себе декілька складових елементів: державна та іноземна мова, українська та світова література. Натомість у межах цих дисциплін нема наразі місця для окремих національних літератур, які тривалий час у різні історичні періоди існували на українській території та безумовно впливали на менталітет корінного населення. У рамках статті автор з різних міркувань не аналізує літературу російською, білоруською та польською мовами. Однак значна частина текстів, створених мовами національних меншин України, заслуговують на увагу та читацьку прихильність, оскільки надають можливість пізнати специфічний погляд на різноманітні явища соціального життя очима сусідів українців по державі. Вага кожної з національних літератур не вимірюється кількісними показниками. Кримськотатарська література, автори якої зазнавали політичних переслідувань, має особливий погляд на події XX століття. Не менш драматичною була доля українських євреїв, які втратили не тільки письменників, але й читачів. Угорська література відбиває суперечливу історію українських угорців. Несподіванкою для багатьох може стати інформація про наявність літератури народу ромів. Частина нинішньої території України перебувала у складі Австро-Угорської імперії, тож не дивно є розвинута німецькомовна література. Але й невеликі етноси, такі як румеї, приазовські греки, спромоглися на свій внесок у літературну спадщину. Болгарська література, не втрачаючи зв'язку з материнською культурою, знайшла своє українське обличчя. Те саме можна сказати про молдавську/румунську літературу.

Ключові слова: моноетнічна держава, національна меншина, література народів України.

Oleksandr GLOTOV,

orcid.org/0000-0003-1394-2817

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Foreign Languages and Methods of Teaching Them

Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Academy

(Kremenets, Ukraine) algall@ukr.net**LITERATURE OF NATIONALITIES OF UKRAINE:
A SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL HYPOTHESIS**

The debate over the autochthonousness and dominance of the Ukrainian people in the state of Ukraine unfortunately turned into a war. The autochthonous, indigenous peoples and national minorities of Ukraine make up a certain mosaic of the country's cultural map, of which national literatures are an integral part. The complex of philological education in secondary and higher education should include several components: the state and foreign languages, Ukrainian and world literature. However, within these disciplines, there is currently no place for individual national literatures, which have existed for a long time in different historical periods on the Ukrainian territory and have certainly influenced the mentality of the indigenous population. For various reasons, the author does not analyze literature in Russian, Belarusian, and Polish in this article. However, a significant number of texts written in the languages of Ukraine's national minorities deserve attention and reader's affection, as they provide an opportunity to learn a specific view of various phenomena of social life through the eyes of Ukrainians' neighbors in the state. Quantitative indicators do not measure the weight of each of the national literatures. Crimean Tatar literature, whose authors were subjected to political persecution, has a special view of the events of the twentieth century. No less dramatic was the fate of Ukrainian Jews, who lost not only writers but also readers. Hungarian literature reflects the controversial history of Ukrainian Hungarians. It may come as a surprise to many to learn that there is literature by the Roma people. Part of the present-day territory of Ukraine was part of the Austro-Hungarian Empire, so it is not surprising to find a developed German-language literature. But small ethnic groups, such as the Rumeans and the Greeks of the Azov Sea, have also contributed to the literary heritage. Bulgarian literature, without losing touch with its mother culture, has found its Ukrainian face. The same can be said of Moldovan/Romanian literature.

Key words: monoethnic state, national minority, literature of nationalities of Ukraine.

Постановка проблеми. Усі соціальні та політичні процеси в Україні часів незалежності проходили під егідою двох ключових питань: «Чия в країні влада?» і «Якою мовою ця влада говоритиме?». Зрештою, попередні 70 років існування України у складі суто політичного державного альянсу теж йшлося саме про це: від 1917 року до 1991-го точилася безперервна боротьба між автохтонним народом та засланими владою чужинцями. А перед тим ті самі ігри точилися від Переяславської ради 1654 року і до 1917-го. Станом на сьогодні перемоги не досягнув ніхто, триває війна. Війна власне за це: чия в країні влада і якою мовою ця влада говоритиме.

За владу борються економічні та політичні еліти різного походження, четверо з шести президентів України навчилися української після інавгурації. Переважна більшість населення інших пострадянських держав досі не диференціює у своїй свідомості росіян та українців, вважаючи останніх регіональним («южнорусским») ізводом перших. А найпарадоксальніше те, що доволі велика частина населення України вважає так само.

Єдиний наразі перепис населення України 2001 року продемонстрував несподівані та неприємні для прихильників тої точки зору факти: «За даними перепису населення 2001 р., 37,5 млн. осіб (77,8% від загалу) є українцями і 8,3 млн. (17,3%) – росіянами» (Інформаційно-аналітичні матеріали); «У національному складі населення України переважна більшість українців, чисельність яких становить 37541,7 тис. осіб, або 77,8% від загальної кількості населення... Питома вага росіян у загальній кількості населення зменшилась на 4,8 відсоткових пункти і складала 17,3%» (Томенко).

На перший погляд ці цифри ні про що не говорять. Однак у них прихований глибинний конститутивний сенс. Тому що у міжнародному контексті є вихідна позиція, згідно з якою «визначаємо країни, в яких понад дві третини населення належать до однієї етнічної групи, як моноетнічні, а ті, в яких таких двох третин немає, як поліетнічні» (Каратницький, с. 3–16). А дві третини – це 75 відсотків. Українців за переписом – 77,8 відсотків. Тобто, говорити про те, що ця держава є багатонаціональною, поліетнічною – немає підстав. Тим більше, що та ж міжнародна інституція, яка дала визначення національному статусу держав, продовжила це таким постулатом: «Моноетнічна країна має вдвічі більше шансів бути вільною, ніж багатоетнічна». Красномовний висновок.

Отже тепер, у синхронії, у державі Україна живуть автохтонний народ «українці» («Україн-

ський народ і його предки були від найдавніших часів автохтонами на території сучасної України» (Енциклопедія українознавства с. 34), корінні народи України – кримські татари, караїми і кримчаки («1. Корінний народ України – автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України, є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України. 2. Корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострову, є кримські татари, караїми, кримчаки» (Закон України «Про корінні народи України»)) та національні меншини (Закон України «Про національні меншини (спільноти) України»), яких у різних пропорціях є понад 120. Найбільш суттєвою відмінністю національної меншини від корінних народів прийнято вважати те, що у переважаючій більшості випадків етноси, що належать до національних меншин України, мають за межами України однойменну державність, тобто: поляки – Польщу, росіяни – Росію, вірмени – Вірменію тощо. Звичайно, можуть сказати, що гагаузи, яких в Україні є 20 тисяч, своєї країни не мають, але, виявляється, існує таки Гагаузія, автономний район в Молдові. Або, наприклад, роми (цигани) точно держави своєї ніде не мають, але для кочового народу це в принципі неможливо. Найбільше проблем виникло з провідною за кількістю національною меншиною, яка вперто не хотіла бути меншиною, а претендувала на статус автохтонного народу, з усіма належними специфікаціями, притаманними автохтону: мова освіти, діловодства тощо.

Але такою є ситуація в Україні станом на тепер, у синхронії. Натомість у діахронії, під кутом зору історичного розвитку, позиції етносів, які населяли нинішню територію нашої держави, могли бути і були принципово іншими, особливо у різних регіонах. Якщо починати «від джерел», то поступово тут жили «трипільці», «скіфи», «сармати», «анти» і десятки інших племен та народностей, які поступово і почергово створювали український етнос. Русь-Україна і сама мандрувала пограниччям Європи і Азії, і транзитом по ній проходили індоєвропейські та тюркські спільноти, залишаючи по собі сліди у мові та культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У радянські часи студентам філологічних спеціальностей українських університетів читали курс «Література народів СРСР». Зрозуміло, що дисципліна ця була наскрізь ідеологізована, у ній усі ці

народи виглядали такими, що століттями тільки й мріяли про те, як опинитися у «нерушимому союзі республік». Відомо також, що надзавданням цієї частини навчального плану було формування свідомості так званої «радянської людини», «національної за формою, соціалістичною за змістом».

Але майбутні філологи між тим все ж набували інформацію про грузинського «Витязя у тигровій шкурі» («Вепхисткаосані») Шота Руставелі, вірменського «Давида Сасунського» у викладі Ованеса Туманяна, білоруську лірику Якуба Коласа та Янки Купали, прозу Василя Бикова та інших письменників, про яких у шкільному курсі літератури, української, російської чи зарубіжної, не було ані слова, бо вони не підходили під жодне з цих визначень. Певний когнітивний сенс у цьому, безумовно, був, будь-яке знання є корисним, тим більше – знання про культуру держави, громадянином якої ти є. Як мінімум тринадцять національних літератур (15 мінус Україна і Росія) різною мірою, але входили до філологічної свідомості майбутнього вчителя літератури.

Мета дослідження. Актуальний культурний ареал України, по-перше, активно формується у чітко сформульованому українському напрямку, тобто – головними явищами культури України є літературно-мистецькі феномени, створені саме українськими митцями: письменниками, музикантами, художниками, кінематографістами тощо.

Більше того, саме український акцент є історично необхідним, оскільки попередні епохи української культури проходили під насильницьким гнітом інших домінуючих культур, під державною егідою яких перебували частини українського народу. Тому національна свідомість значної кількості українців є мішаною, такою, що складається з фрагментів культур-домініантів, без усвідомлення їхньої соціальної та історичної ролі. Тож очевидно є неминучість створення саме українського історично-мистецького фундаменту національного менталітету: українською мовою, літературою, музикою, фільмами тощо. Однак твердження, що українська культура (у синхронії чи діахронії) має або мала на території України монополію, навряд чи буде повністю достовірним. Власне, хоча б з того міркування, що різні частини країни адміністративно належали до різних державних, а значить – і культурних структур. Крім того, до етнічного складу населення України завжди і системно входили і входять не-українські етноси, які мають свою національну культуру (Список іншомовних письменників).

Визначення національної приналежності певної постаті у літературному процесі не завжди

було однозначним, найчастіше доводиться обмежуватися фіксацією мови, якою написані твори (або більшість творів, або найбільш відомі твори) автора як показника приналежності до певної національної літератури.

Добір національних літератур відбувався як за ознакою присутності національності у результатах перепису населення України 2001 року, так і за наявністю власне фактів літературного життя цією мовою.

Відразу зазначу, що ми зі світоглядних міркувань не будемо ані наводити приклади, ані аналізувати одну не-українську етнічну структуру, яка на найближчі 50-100 років силою обставин випала з поля зору більшості пересічних українців, стала, токсичною, а саме – російську. Це не означає, що дослідники-літературознавці не будуть вивчати процеси, які відбуваються у рамках цієї теми, але ці дослідження набудуть статусу «закритих розробок», не для загалу, а для фахівців. Як були закритими, наприклад, наукові дослідження, пов'язані з державними та військовими таємницями. Це стосується також і білоруської культури, яка фатальним чином у ХХІ столітті опинилася у фарватері культури свого східного сусіда, який політично і соціально майже поглинув усі автохтонні ознаки етносу: мову, традиції, літературу. Натомість польська література України слугуватиме матеріалом для окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу.

– Є всі підстави зважати на наявність на території сучасної України такого культурного явища як **кримськотатарська література**, яка створена корінним народом України (475 000 носіїв мови), що нараховує декілька десятків діючих письменників, що має свій літературний часопис (Йылдыз), твори якої неодноразово перекладені на українську (На нашій), яка ретельно досліджується (Кримськотатарська література) і вивчається як спеціальність в українських ЗВО (Навчально-науковий інститут). Звісно, під кутом зору історії кримські татари, Кримське ханство виглядали як одвічні вороги українців, про це написані десятки гостросюжетних романів, складено сотні лірико-драматичних пісень, і це не може не впливати на сприйняття українцями кримськотатарської культури. Однак об'єктивно маємо усі підстави говорити про те, що у гіпотетичній навчально-науковій дисципліні «Література народів України» кримськотатарська література займатиме своє законне місце.

– Історія **євреїв** в Україні почалася біля двох тисяч років тому (Жиди), практично безперервно триває досі, мала різноманітні, часом досить

суперечливі аспекти співіснування з корінним населенням. Але, враховуючи те, що у період між Юдейською війною у складі Римської імперії (70 р.н.е.) та виникненням держави Ізраїль 1948 року євреї не мали своєї автономної державності (якщо не рахувати Єврейської автономної області зі столицею в Біробіджані у складі СРСР та Російської Федерації, у якій кількість власне євреїв завжди була мізерно малою), то євреїв цілком природно можна було вважати корінним народом України. Єврейська література України (переважно – мовою їдиш), ґрунтуючись на єврейській культурі та українському ландшафті може похвалитися неабиякими досягненнями у творах Шолом-Алейхема, Шмуеля Йосефа Агнона, Переца Маркіша, Лейби Квітка, автора гімну Ізраїлю Нафталі Імбера, Аврама Абчука, Петра Альтмана, Риви Балясної та багатьох інших. Дещо зі здобутків цієї літератури перекладено на українську (Антологія єврейської поезії). Дехто з єврейських літераторів застосовував мову іврит, дехто переходив на російську, а навіть – на українську, але вони залишалися єврейськими письменниками. І без єврейського компоненту історія культури України, історія літератури України буде, очевидно, неповною.

– Історія **угорців** у Європі від 9 століття до наших днів є надзвичайно суперечливою, переселенці з Уралу зі своєю фіно-угорською мовою почувалися і сприймалися серед індоєвропейських племен чужинцями. За право говорити своєю мовою угорцям доводилося відчайдушно боротися, завойовувати своє місце, часом навіть шляхом революцій, у складі різних держав. Тому досі угорці, де б вони не жили, виборюють природні пріоритети, які можуть здаватися комусь і надмірними. У сучасному Закарпатті вільно існують повністю угорськомовні села з угорськомовними школами (Попович), а навіть єдиний в Україні національний заклад вищої освіти – Закарпатський угорський інститут імені невідомого нікому у «великій Україні» Ференца Ракоці II, князя Семигороддя 17–18 століття. Стоять пам'ятники угорському поету Шандору Петефі. Половина угорців Закарпаття мають угорські паспорти, науковці захищають дисертації в Будапешті. За наявності політичної волі оголосити Угорську Народну республіку і відійти у сепаратизм, прикрившись західним сусідом, який тільки на те й чекає – справа декількох тижнів (Мельник).

Звичайно, навчаючись угорською мовою, місцеві школярі вивчають класичну та сучасну (Петер Естергазі, Антал Гідаш) угорську літературу, особливо – творчість таких авторів, які

писали про історію і культуру України, наприклад, Мор Йокаї або Адам Бодор. Крім того, є письменники, які або народилися, або мешкали у закарпатських населених пунктах: дитяча поетеса Ержебет Ошват, шахіст і поет Дьозо Віктор Ексер, поетеса Пірошка Рейхард, поет і новеліст Ласло Балла, його син поет Карой Балла, поет і критик Ласло Фабіан. Їхня творчість безумовно насичена реаліями Закарпаття і є невід'ємною часткою культурної свідомості уродженців цього краю. Більше того, виявляється «В Україні живе класик угорської літератури» (Любка 2021) – Золтан Мігаль Нодь, поет і романіст. Угорські літератори Закарпаття мають свій альманах «Együtt» (Разом), який багато років продюсує письменник та історик Дьордь Дупка.

– Існують етноси, які ніколи не мали своєї державності. Ба більше, серед них є такі, які й не претендують на набуття державності, наприклад – цигани, або більш політкоректно – **ром**. Цей народ, історично проживаючи на теренах багатьох країн Європи, усюди зберігав свою культурну ідентичність, наповнюючи нею культуру народів країни перебування. Наприклад, густо насичена ромською складовою література та музика Іспанії, Росії, Угорщини. Репутація кочового народу часто є двозначною, далеко не всі готові визнавати право інших бути іншими (Любка 2015). Ромська мова, будучи індоєвропейською за походженням, на території України має декілька різних діалектів, але не має версії літературної (Данілкин). В Європі добре відоме ім'я ромської поетеси Папуші (Броніслави Вайс), в Україні знають поетів та перекладачів української літератури на ромську Лексу Мануша (Олександр Белугін) та Михайла Козмиренка. Безумовно, вивчення та аналіз ромської літератури потребує значних додаткових зусиль, але відкидати факт наявності цієї гілки культури та літератури України було би недоцільним.

– Тривалий час досить значна частина території України перебувала у складі Австро-Угорської імперії (Буковина, Галичина), у якій державною мовою була **німецька**. Цей факт не міг не відбитися на загальному стані культури цього регіону: і на мові навчання, і на мові літератури.

Тому Йосип Федькович і Ольга Кобилянська починали свій творчий шлях як німецькомовні автори. Тому зв'язки німецької та української культур є значними і виразними (Дорошенко), аж до легенд про німецьке походження Івана Франка. Тому час від часу виникає питання про те, що німецькомовні письменники Галичини та Буковини «забуті Україною» (Мельник 2006). А серед них є дійсно велети духу і культури, такі,

як народжений у Львові і вихований у Винниках Леопольд фон Захер-Мазох, який написав про рідну Галичину чимало якісних текстів. Визнаний одним з провідних європейських поетів чернівчанин Пауль Целан. Містечко Броди на Львівщині пишається тим, що у ньому народився видатний прозаїк XX століття Йозеф Рот, герої романів якого час від часу говорять українською. Вшанований, нагороджений багатьма літературними преміями у Німеччині уродженець Снятинщини прозаїк Манес Шпербер, для України особливо цінний автобіографічною трилогією «Всі прожиті дні». Карла-Еміля Францоza вчила у тернопільському Чорткові української мови няня-русинка, тому у його романах і повістях так часто йдеться про життя українців. Видатна чернівчанка Роза Ауслендер захопила своїми віршами душі європейських читачів.

– Мало хто чув, але є в Україні такий етнос – **румеї**, приазовські греки, які говорять і пишуть своєю румейською мовою, румеку глоса. Це архаїчна ще візантійських часів грецька мова, яку сучасні греки з Греції геть не розуміють (Нацменшини на лінії).

А румеї не тільки розмовляють, але й пишуть літературні твори. Починаючи з Георгія Костопрва, якого вважають засновником сучасної румейської літератури, його учня Антона Шапурми, який у свою чергу теж мав учня – Василя Бахтарова. До когорти «розстріляного покоління» потрапив поет і перекладач Василь Галла. Учень Костопрва був і Леонтій Кір'яков, який активно розповсюджував румейську мову. Автором «Гімну греків України» став Донат Патрича. Популярним поетом-піснярем був Сергій Биков.

– На півдні України розповсюджені поселення **болгар** різних історичних періодів (Павленко). Станом на сьогодні відновлено діяльність культурних болгарських товариств, вивчення болгарської мови та літератури у закладах вищої освіти, видання книг, підручників, періодичних видань (Малаш). Болгарська література України не може похвалитися численністю (Болгарські письменники), але тому були об'єктивні причини, як, наприклад, у випадку творчості Івана Мавроді, який починав як болгарський прозаїк, але через те, що у Другій світовій війні Болгарія була не союзником СРСР, його змусили поміняти мову. Натомість Віталій Бошков – письменник-полілінгв, який писав і гагаузькою, і болгарською мовами, не рахуючи й українською. Дмитро Пейчев, художник і поет, чиї книжки були видані, на жаль, не в Україні, а в Болгарії. Народилися, жили в Україні й писали про неї менш зазначені

на шпальтах популярних медіа, але своєрідні та талановиті письменники: М. Бочваров-Бондар (Михайло Бачваров-Бондар), П. Бурлак-Волканов (Петар Бурлак-Вулканов), А. Жечева, В. Калоянов (Владимир Калоянов), А. Кострова-Терзівець, Н. Стоянов (Чумак 2024), Т. Стоянов, М. Чепрарова. Трагічно за умов історичного буревію завершилася доля Мішо Хаджійського (Мишо Хаджійски). Під жорна сталінських репресій потрапив не тільки сам письменник, мешканець легендарного харківського будинку «Слово» Микола Фуклев, але й його твори. Наші сучасники пишуть болгарською про сьогодення (Ковальова).

– Після того, як у Декларації про незалежність Республіки Молдова (Declaration of Independence) офіційною мовою цієї держави було проголошено **румунську**, різницю між румунськими та **молдавськими** письменниками можна трактувати як регіональну, а не етнічну. Румуни Румунії називають молдаван «бессарабами». Мабуть, хизуються своєю «румунскістю».

Молдавська культура, особливо музична, ще з радянських часів в Україні була досить популярною, завдяки пісням гурту «Норок» («Про що плачуть гітари»), Софії Ротару, пізніше – Дана Балана. У 1940 році, коли Королівство Румунія зробило «жест доброї волі» і віддало Радянському Союзу Бессарабію, завдяки чому Молдова зі складу УРСР вийшла і стала окремою республікою, академік М.С. Державін опублікував у журналі «Советская наука» статтю «Происхождение молдавского народа», де неспростовно, у світлі вчення М.Марра, довів, що молдавани – це переважно слов'яни.

Здавна на тій молдовсько-румунсько-українській смузі фронтиру нуртували феномени, які важко відокремити одне від одного за соціо-психологічними ознаками, які й складають національний менталітет. Класик румунської літератури Міхай Емінеску юнацькі роки провів у Чернівцях, достатньо перекладений на українську. Про українсько-румунські відносини козацької доби писав свої романи Міхаїл Садовяну. Міжнародною зіркою світового масштабу на румунському небосхилі був літератор леонардівського калібру Мірча Еліаде. З молдовських авторів добре відомі в Україні імена Єміліана Букова, Андрія Лупана, Іона Друце. З Буковини родом були Георгіє Асакі, Іон Ватаману, Альфред Маргул-Шпербер та Сіміон Гочу, з Одещини – Ністор Кабак.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Перші кроки з впровадження до системи української освіти елементів «Літератури народів України» вже зроблені: до шкільного курсу «Українська література» внесено декілька кримськота-

тарських письменників, у курсі «Світової літератури» є твори єврейських авторів. Однак відсутня методологічна база та структура дисципліни. Пропонуємо зрушити з місця та систематизувати цей конгломерат з тим, щоб він набув прозорого та дидактично зрозумілого вигляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: «Роль, значення та вплив громадянського суспільства на формування етнонаціональної політики єдності в Україні» / *Національна академія наук України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи* URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32953.pdf>. (дата звернення: 13.10.2024)
2. Томенко М. Результати перепису населення / *Інститут політики*. URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc01-2003-03>. (дата звернення: 13.10.2024)
3. Каратницький А. A Good Year for Freedom / *Freedom in the World The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties 1998-1999*. New York, 1999.
4. Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Париж-Нью-Йорк, 1995. Кн. 2, [т. 11].
5. Закон України «Про корінні народи України». Ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-IX#Text>. (дата звернення: 13.10.2024)
6. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>. (дата звернення: 13.10.2024).
7. Список іншомовних письменників, народжених в Україні. / *Bikinediia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96. (дата звернення: 13.10.2024)
8. «На нашій, не своїй землі»: антологія різномовної поезії України. К., 1995. 413 с.; Сучасна кримськотатарська поезія. Вінниця, 2019. 75 с.
9. Кримськотатарська література. Сімферополь, 2005.
10. Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка URL: <https://philology.knu.ua/osvitni-prohramy/bak-opusy-op-ta-proh-nd/035-02-b-k/>; Навчально-науковий інститут філології та журналістики Таврійського національного університету ім. В. Вернадського URL: <https://tnu.edu.ua/struktura/navcalno-naukovii-institut-filologii-ta-zurnalistiki-0/>. (дата звернення: 13.10.2024)
11. «Жида» *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Париж-Нью-Йорк, 1955-1995.
12. Антологія єврейської поезії: Українські переклади з їдишу. К., 2011. 704 с.
13. Попович О. Притисянська автономія: збереження культури чи угорський сепаратизм? *BBC News Україна*. 27 березня 2012 року. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/03/120326_zakarpattya_separatyzm_nk. (дата звернення: 13.10.2024)
14. Мельник Р. Майже всі угорськомовні медіа на Закарпатті підконтрольні Орбану і поширюють проросійські наративи. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/221391/2024-01-05-mayzhe-vsi-ugorskomovni-media-na-zakarpatti-pidkontrolni-orbanu-i-poshyryuyut-prorosiyski-naratyvy-doslidzhennya/>. (дата звернення: 13.10.2024)
15. Любка А. В Україні живе класик угорської літератури. Чули про нього? *Infopost*. 10 вересня 2021 року. URL: <https://infopost.media/v-ukrayini-zhyve-klasyk-ugorskoyi-literatury-chuly-pro-nogo>. (дата звернення: 13.10.2024)
16. Любка А. «Варто поборювати власні стереотипи і вчитися мислити критично» *Міжнародний фонд Відродження*. 10 грудня 2015 р. URL: https://www.irf.ua/andriy_lyubka_varto_poboryuvati_vlasni_stereotipi_i_vchitisya_misliti_kritichno/?fbclid=IwY2xjawHrFCVleHRuA2FlbQIxMAABHdnTJbhcfNQzc7J-xIvubM_QJVHPawC4DCTTfu6FN C22aZQAEP0aW4ylaw_aem_Mb8MUAG5WzUWvDF2J_gkgw. (дата звернення: 13.10.2024)
17. Данілкин О. Культура циган України: минуле й сучасність (за матеріалами єдиної в Україні державної циганської колекції, зібраної автором книги). Київ, 2001.
18. Дорошенко В. Зв'язки української літератури з німецькою. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/68078>. (дата звернення: 13.10.2024)
19. Мельник Л. Забуті Україною. *Німецька хвиля (Deutsche Welle)*. 22.12.2006. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%96-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BE%D1%8E-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/a-2479899>. (дата звернення: 13.10.2024)
20. Нацменшини на лінії розмежування: греки Приазов'я. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/greeks-of-the-azov-sea/28989654.html>. (дата звернення: 13.10.2024)
21. Павленко В.В. Болгари в Україні / *Енциклопедія історії України*. Т. 1: А-В К., 2003. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolhary_Ukraini. (дата звернення: 13.10.2024)
22. Малаш О.В. Болгарська література / *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D1%82%D0

%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0#.D0.91.D0.BE.D0.BB.D0.B3.D0.B0.D1.80.D1.81.D1.8C.D0.BA.D0.B0_.D0.BB.D1.96.D1.82.D0.B5.D1.80.D0.B0.D1.82.D1.83.D1.80.D0.B0_.D1.82.D0.B0_.D0.A3.D0.BA.D1.80.D0.B0.D1.97.D0.BD.D0.B0. (дата звернення: 13.10.2024)

23. Болгарські письменники в Україні. URL: http://abuodes.org.ua/literatura/pisateli_v_ukrajna/. (дата звернення: 13.10.2024)

24. Михайло Бачваров-Бондар — бессарабський мандрівний поет. URL: https://www.bgsleda.com/lichnosti/mihail_bachvarov-bondar/. (дата звернення: 13.10.2024)

25. Петар Бурлак-Вулканов – поет бессарабських болгар. URL: https://www.bgsleda.com/lichnosti/petar_burlak/. (дата звернення: 13.10.2024)

26. Владимир Калоянов. *Литературен свят*. URL: <https://literaturesviat.com/?p=5802>. (дата звернення: 13.10.2024)

27. Чумак О. Ніко Стоянов: творчий шлях бессарабського поета, перекладача та багатогранного діяча в галузі болгарської мови. *Махала*. 14.01.2024. <https://mahala.com.ua/aktualne/niko-stoianov-tvorchyy-shliakh-bessarabskoho-poeta-perekladacha-ta-bahatohrannoho-diiacha-v-haluzi-bolharskoi-movy/>. (дата звернення: 13.10.2024)

28. Мишо Хаджийски. *Bikinedia*. URL: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%88%D0%BE_%D0%A5%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8. (дата звернення: 13.10.2024)

29. Ковальова Г. Про війну, історію та вірність присязі: письменники Болграда Максим Мединський, Іван Ненов, Валерій Азманов. *Махала*. URL: <https://mahala.com.ua/novyny/pro-viynu-istoriiu-ta-virnist-prysyazi-pysmennyky-bolhrada-maksym-medynskyy-ivan-nienov-valeriy-azmanov/>. (дата звернення: 13.10.2024)

30. Declaration of Independence of the Republic of Moldova. *Moldova.org*. URL: <https://web.archive.org/web/20130830060305/http://www.moldova.org/page/declaration-of-independence-of-the-republic-of-moldova-487-eng.html>. (дата звернення: 13.10.2024)

REFERENCES

1. Informatsiino-analitychni materialy do parlamentskykh slukhan na temu: «Rol, znachennia ta vplyv hromadianskoho suspilstva na formuvannia etnonatsionalnoi polityky yednosti v Ukraini» [Information and analytical materials for the parliamentary hearings on the topic: “The role, importance and influence of civil society on the formation of ethno-national unity policy in Ukraine”] Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy [in Ukrainian]. URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32953.pdf>

2. Tomenko M. (2001) Rezultaty perepysu naselennia [Population census results] Instytut polityky. [in Ukrainian]. URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc01-2003-03>

3. Karatnytskyi A. (1999) A Good Year for Freedom / Freedom in the World The Annual Survey of Political Rights & Civil Liberties 1998-1999. New York, 1999.

4. Entsiklopediia ukrainoznavstva: Slovykova chastyna. [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part] Paryzh-Niu-York, 1995. Kn. 2, [t. 11] [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy «Pro korinni narody Ukrainy». St.1.[Law of Ukraine “On Indigenous Peoples of Ukraine”. Article 1.] [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-IX#Text>

6. Zakon Ukrainy «Pro natsionalni menshyny (spilnoty) Ukrainy» [Law of Ukraine “On National Minorities (Communities) of Ukraine”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> [in Ukrainian].

7. Spysok inshomovnykh pysmennykh, narodzhennykh v Ukraini. Vikipediia. [List of foreign language writers born in Ukraine. Wikipedia.] URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96. [in Ukrainian].

8. «Na nashii, ne svoii zemli» : antolohiia riznomovnoi poezii Ukrainy.[“On our land, not theirs”: an anthology of multilingual poetry in Ukraine] K., 1995. 413 s.; Suchasna krymskotatarska poeziia. Vinnytsia. [Contemporary Crimean Tatar poetry] 2019. 75 s. [in Ukrainian].

9. Krymskotatarska literatura [Crimean Tatar literature]. Simferopol, 2005. [in Ukrainian].

10. Navchalno-naukovyi instytut filolohii Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka [Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv] <https://philology.knu.ua/osvitni-prohramy/bak-opysy-op-ta-proh-nd/035-02-b-k/>; Navchalno-naukovyi instytut filolohii ta zhurnalistyky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. Vernadskoho [Educational and Research Institute of Philology and Journalism of V. Vernadsky Taurida National University] <https://tnu.edu.ua/struktura/navchalno-naukovii-institut-filologii-ta-zhurnalistiki-0/> [in Ukrainian].

11. «Zhydy» Entsiklopediia ukrainoznavstva: Slovykova chastyna. [“Jews” / Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part.] Paryzh-Niu-York, 1955-1995. [in Ukrainian].

12. Antolohiia yevreiskoi poezii: Ukrainski pereklady z yidyshu. [Anthology of Jewish poetry: Ukrainian translations from Yiddish] K., 2011. 704 s. [in Ukrainian].

13. Popovych O. (2012) Prytysianska avtonomiia: zberezhenia kultury chy uhorskyi separatyzm? [Transylvanian autonomy: cultural preservation or Hungarian separatism?] BBC News Ukraina. 27 bereznia 2012 roku. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/03/120326_zakarpattia_separatyzm_nk [in Ukrainian].

14. Melnyk R. (2024) Maizhe vsi uhorskomovni media na Zakarpatti pidkontrolni Orbanu i poshyriuiut prorosiiski naratyvy [Almost all Hungarian-language media in Transcarpathia are controlled by Orban and spread pro-Russian narratives].

Detektor media. URL: <https://detector.media/infospace/article/221391/2024-01-05-mayzhe-vsi-ugorskomovni-media-na-zakarpatti-pidkontrolni-orbanu-i-poshyryuyut-prorosiyski-naratyvy-doslidzhennya/>. [in Ukrainian].

15. Liubka A. (2021) V Ukraini zhyve klasyk uhorskoj literatury. Chuly pro noho? [A classic of Hungarian literature lives in Ukraine. Have you heard of him?] Infopost. 10 veresnia 2021 roku. <https://infopost.media/v-ukrayini-zhyve-klasyk-ugorskoyi-literatury-chuly-pro-nogo>. [in Ukrainian].

16. Liubka A. (2015) “Varto poboriuvaty vlasni stereotypy i vchytysia myslyty krytychno” [“We should overcome our own stereotypes and learn to think critically”]. Mizhnarodnyi fond Vidrozhennia. 10 hrudnia 2015 r. URL: https://www.irf.ua/andriy_lyubka_varto_poboryuvati_vlasni_stereotipi_i_vchitisya_misliti_kritichno/?fbclid=IwY2xjawHrFCVleHRuA2FlbQlXMAABHdnTJbhcfNQzc7J-xlvubM_QJVHPawC4DCTTfu6FNC22aZQAEP0aW4ylaw_aem_Mb8MUAG5WzUWvDF2J_gkgw [in Ukrainian].

17. Danilkin O. (2001) Kultura tsyhan Ukrainy: mynule y suchasnist (za materialamy yedynoi v Ukraini derzhavnoi tsyhanskoi kolektsii, zibranoi avtorom knyhy) [Gypsy culture in Ukraine: past and present]. Kyiv, 2001. [in Ukrainian].

18. Doroshenko V. (2017) Zviazky ukrainskoj literatury z nimetskoju. [Links between Ukrainian literature and German literature] Zbruch. URL: <https://zbruch.eu/node/68078> [in Ukrainian].

19. Melnyk L. (2006) Zabuti Ukrainoiu. [Forgotten by Ukraine] Nimetska khvyliya (Deutsche Welle). 22.12.2006. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%96-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BE%D1%8E-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/a-2479899> [in Ukrainian].

20. Natsmenschyny na linii rozmezhuвання: hreky Pryazovia. [National minorities on the contact line: the Greeks of Azov] Radio Svoboda URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/greeks-of-the-azov-sea/28989654.html> [in Ukrainian].

21. Pavlenko V.V. (2003) Bolhary v Ukraini [Bulgarians in Ukraine] Entsiklopediia istorii Ukrainy: T. 1: A-V K., 2003. 688 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolhary_Ukraini [in Ukrainian].

22. Malash O.V. Bolharska literatura [Bulgarian literature]/ Velyka ukrainska entsyklopediia. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0#.D0.91.D0.BE.D0.BB.D0.B3.D0.B0.D1.80.D1.81.D1.8C.D0.BA.D0.B0_.D0.BB.D1.96.D1.82.D0.B5.D1.80.D0.B0.D1.82.D1.83.D1.80.D0.B0_.D1.82.D0.B0_.D0.A3.D0.BA.D1.80.D0.B0.D1.97.D0.BD.D0.B0 [in Ukrainian].

23. Bolharski pysmennyky v Ukraini [Bulgarian writers in Ukraine]. URL: http://abuodes.org.ua/literatura/pisateli_v_ukrajna/ [in Ukrainian].

24. Mykhailo Bachvarov-Bondar — besserabskyi mandrivnyi poet [Mykhailo Bachvarov-Bondar is a Bessarabian traveling poet]. URL: https://www.bgsleda.com/lichnosti/mihail_bachvarov-bondar/ [in Ukrainian].

25. Petar Burlak-Vulkanov – poet bessarabskykh bolhar. [Petar Burlak-Vulkanov is a poet of the Bessarabian Bulgarians]. URL: https://www.bgsleda.com/lichnosti/petar_burlak/ [in Ukrainian].

26. Vladymyr Kaloianov. Lyteraturen sviat. URL: <https://literaturesviat.com/?p=5802> [n Bulgarian]

27. Chumak O. (2024) Niko Stoyanov: tvorchyi shliakh bessarabskoho poeta, perekladacha ta bahatohrannoho diiacha v haluzi bolharskoj movy. [Niko Stoyanov: the creative path of the Bessarabian poet, translator and multifaceted figure in the field of the Bulgarian language] Makhala. 14.01.2024. URL: <https://mahala.com.ua/aktualne/niko-stoyanov-tvorchyy-shliakh-bessarabskoho-poeta-perekladacha-ta-bahatohrannoho-diiacha-v-haluzi-bolharskoj-movy/> [in Ukrainian].

28. Mysho Khadzhyisky. Vikipediia. URL: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%88%D0%BE_%D0%A5%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8 [in Ukrainian].

29. Kovalova H. (2023) Pro viinu, istoriiu ta virnist prysiazi: pysmennyky Bolhrada Maksym Medynskyi, Ivan Nienov, Valerii Azmanov. [On War, History, and Loyalty to the Oath: Bolhrad Writers Maksym Medynskyi, Ivan Nienov, and Valerii Azmanov]. URL: <https://mahala.com.ua/novyny/pro-viynu-istoriiu-ta-virnist-prysiazi-pysmennyky-bolhrada-maksym-medynskyi-ivan-nienov-valeriy-azmanov/> [in Ukrainian].

30. Declaration of Independence of the Republic of Moldova. Moldova.org. URL: <https://web.archive.org/web/20130830060305/http://www.moldova.org/page/declaration-of-independence-of-the-republic-of-moldova-487-eng.html>